

**V. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.9

Гричанюк М. В.,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

**ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІХ**

Статтю присвячено висвітленню основних принципів механізму протидії злочинності неповнолітніх. Акцентована увага на актуальності подальшого дослідження даного складового елементу на теоретико-прикладному рівні, що дозволить визначити найбільш дієві напрямки протидії злочинності даного виду.

Ключові слова: поняття принципу, елемент механізму протидії злочинності, принципи функціонування, законність, демократизм, гуманність, гласність, системність, науковість.

В статье освещаются основные принципы механизма противодействия преступности несовершеннолетних. Акцентируется внимание на актуальности дальнейших исследований данного составного элемента на теоретико-прикладном уровне, что позволит определить наиболее действенные направления противодействия преступности данного вида.

Ключевые слова: понятие принципа, элемент механизма противодействия преступности, принцип функционирования, законность, демократизм, гуманность, гласность, научность.

The article highlights the main principles of the mechanism for counteracting juvenile delinquency. Attention is focused on the relevance of further studies of this component element at the

theoretical and applied level, which will help determine the most effective ways to combat crime of this type.

Keywords: concept of a principle, an element of the mechanism of counteraction of criminality, concept of a principle, a functioning principle, legality, democracy, humanity, publicity, scientific character.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування механізму протидії злочинності неповнолітніх напряму залежить від якості його організації. Цей механізм можна порівняти з годинником, де є багато складових елементів, що тісно взаємопов'язані між собою, і вихід з ладу одного з них згубно впливає на механізм в цілому. Так і механізм протидії злочинності, існуючий в рамках певної системи, складається з елементів, які в цілісності, взаємозалежності та взаємозв'язку утворюють об'єднання цих частин в ціле, та забезпечують нормальне його функціонування.

Одним із таких елементів є принцип протидії злочинності неповнолітніх. Принципи протидії злочинності – стрижневе поняття, фундаментальна основа системи, що забезпечує її динамічний і поступальний розвиток. Вони містять в собі основоположні ідеї, які відображають основні закономірності функціонування відповідних механізмів. При цьому роль принципів є надзвичайно важливою і для здійснення процесу в цілому, і окремих його елементів, кожний з яких повною мірою підлягає їх дії [1, с. 44].

Роль принципів настільки важлива, що їх цілком заслужено можна порівнювати не з фундаментом, на якому базується будова права взагалі або конкретної галузі права зокрема, а саме зі стрижнем, який дозволяє підкреслити все проникну їх сутність, безпосередній або опосередкований їх прояв в кожній правовій нормі, що регламентує ті або інші правовідносини [2, с. 92].

Проте слід констатувати, що глибоких досліджень основних елементів та компонентів механізму протидії злочинності неповнолітніх, зокрема, принципів побудови його системи та функціонування не проводилося. В науковій

літературі немає як чіткого визначення принципів протидії злочинності неповнолітніх, так і визначеного їх переліку.

Безумовна важливість, актуальність і складність теоретичних і прикладних проблем функціонування механізму протидії злочинності неповнолітніх в Україні, а також необхідність розробки практично спрямованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення його функціонування обумовлюють актуальність наукового дослідження принципів як одного з елементів механізму протидії злочинності неповнолітніх.

Аналіз дослідження даної проблеми. Питання, що стосуються злочинності неповнолітніх та відповідної реакції на неї з боку держави, свого часу були предметом дослідження багатьох науковців. У зарубіжній та вітчизняній кримінології цій тематиці приділяли увагу такі вчені, як Ю.М. Антонян, Г.А. Аванесов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, М.І. Ветров, В.О. Глушков, В.В. Голіна, В.К. Гришук, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, К.С. Ігошев, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвинов, Г.М. Міньковський, В.О. Навроцький, М.І. Панов, Н.М. Пісоцька, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.М. Трубников, М.І. Хавронюк, Н.С. Юзікова, Н.В. Яницька, Н.М. Яриш та ін.

Багато наукових праць авторства означених вище вчених носять фундаментальний характер, у них містяться основоположні ідеї щодо поняття злочинності неповнолітніх, її причин та умов, особи злочинця, та особливостей протидії. Не заперечуючи та не знижуючи виключне значення досліджень, які були проведені раніше, слід вказати, що поза увагою науковців залишились питання, пов'язані із особливостями побудови системи і функціонування механізму протидії злочинності неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Загалом, слово «принцип» походить від латинського «*principium*», що в буквальному перекладі означає «основу» або «початок» чогось.

У термінологічній та філософській літературі даються різні виклади змісту поняття «принцип». У деяких словниках

англійської мови наведено до 13-ти визначень цього поняття [3, с. 5]. В українських і російських термінологічних джерелах цей перелік є значно коротшим. Так, у Словнику української мови видання 1976 року принцип визначається як «1) основне, вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь в житті, поведінці» [4, с. 693–694].

У філософських джерелах принцип розглядається як «1) першоначало, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності» [5].

М. І. Мичко акцентує увагу на тому, що «у сукупності принципи утворюють той каркас, який служить опертям для всіх конкретних правових актів, що регулюють організацію і діяльність державного інституту в цілому або окремих його ланок» [6, с. 232].

У той же час, принципи функціонування – стрижневе поняття, фундаментальна основа системи протидії злочинності, що забезпечує її динамічний і поступальний розвиток. Вони містять в собі основоположні ідеї, які відображають основні закономірності функціонування відповідних механізмів. При цьому роль вказаних принципів є надзвичайно важливою і для здійснення кримінологічного процесу в цілому, і окремих його елементів, кожний з яких повною мірою підлягає їх дії [2, с. 106].

О. О. Білоусова вказує, що принципи протидії злочинності між собою взаємозалежні. Виключення їх веде до порушення системи заходів протидії. Неухильне дотримання вимог, що містяться в них, покликано забезпечувати погодженість у діяльності суб'єктів протидії. У зв'язку з цим важливо гарантувати пряму дію принципів протидії злочинності шляхом закріплення їх у законодавчих актах [7, с. 72].

Враховуючи вищевикладене, ми пропонуємо під принципами протидії злочинності неповнолітніх розуміти

нормативно закріплені, загальнообов'язкові основоположні ідеї, що забезпечують динамічний і поступальний розвиток та регламентацію правовідносин в рамках механізму протидії злочинності неповнолітніх.

Щодо переліку принципів протидії злочинності, то науковці його визначають по-різному. Серед них немає єдності у питанні, на яких саме принципах побудована система та функціонує механізм протидії злочинності.

На жаль, на законодавчому рівні це питання також не знайшло однозначного вирішення.

Проаналізувавши велику кількість наукової літератури, найбільш змістовним ми бачимо наступний перелік принципів державної політики щодо протидії злочинності: законності, демократизму, наукової обґрунтованості, плановості, комплексності, системності.

Законність, як загальнолюдська цінність. Сутність принципу законності, як основи протидії злочинності, полягає в тому, що в процесі реалізації заходів протидії злочинності обов'язковим є виконання законів, інших нормативних актів, що утворюють юридичну основу протидії досліджуваному явищу.

Демократизм, як вимога, означає, що запобігання злочинності – загальнодержавна справа, у вирішенні якої активну участь беруть широкі верстви населення.

Гуманність при запобіганні злочинності виявляється в тому, що не можуть бути застосовані методи і заходи, які суперечать принципам загальнолюдської моралі, пов'язані з жорстокістю, принижують честь і гідність людини. Принцип об'єктивної (наукової) обґрунтованості. Дотримання цього принципу є дуже важливим, бо диктує використання останніх досягнень науки і техніки. Відповідно до нього потрібним є суворе дотримання об'єктивних закономірностей, врахування реальних можливостей, дійсного стану об'єкту дії. Науковість повинна розповсюджуватися не тільки на технологію заходів, що проводяться, але і обґрунтовувати їх необхідність і можливість [2, с. 93].

Принцип плановості. Плановість – це об'єктивна закономірність життєдіяльності всього суспільства, що

забезпечує його цілеспрямований розвиток. Особливе значення даного принципу виявляється у зв'язку з необхідністю забезпечення функціонування системи протидії злочинності і її подальшого вдосконалення.

Принцип комплексності. Мається на увазі саме комплексність кримінологічного впливу на об'єкти протидії злочинності. Комплексний підхід в діяльності суб'єктів протидії злочинності застосовується як на стадії розробки проєктів профілактичних заходів, так і на стадії їх реалізації.

Принцип системності також має пряме відношення до функціонування системи протидії злочинності, бо відображає змістовну основу здійснення кримінологічного процесу відповідними суб'єктами в даній сфері. Він також означає вплив на всі структурні і функціональні елементи системи злочинності, а не тільки на певну її частину.

Стосовно ж принципів протидії злочинності неповнолітніх, то йдучи від загального до конкретного, їх можна визначити наступним чином.

Законність. Перш за все це конституційний принцип, закріплений в статті 8 Конституції України. Він передбачає здійснення профілактичної діяльності державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями та окремими громадянами стосовно неповнолітніх. Саме цей принцип є обов'язковим в плані виконання законів і, відповідно, нормативно-правових актів, що характеризують правовий статус неповнолітніх.

Гуманність. Цей принцип стосовно протидії злочинності неповнолітніх є основоположним. Він витікає з основ демократизму, дотримання прав і свобод громадян, і, що особливо важливо, стосовно неповнолітніх, це визнання їх особистості, цінності людських якостей в суспільстві (ст. 3 Конституції України) .

Демократизм. Він передбачає участь і контроль з боку громадськості, постійне вивчення громадської думки стосовно злочинності неповнолітніх та протидії їй, а також контроль представницьких органів влади різних рівнів.

Гласність. Це конституційний принцип і окремі його положення містяться в різних статтях Конституції України (ст. ст. 15, 32, 40, 55). Саме гласність в діяльності суб'єктів протидії злочинності неповнолітніх, широке залучення громадських організацій в цю діяльність, висвітлення її в засобах масової інформації, формування громадської думки і на цій основі створення нових форм впливу на підвищення ефективності профілактичної роботи серед неповнолітніх.

Системність. Цей принцип лежить в основі взаємодії різних елементів механізму протидії злочинності неповнолітніх. Взаємодія, як основа системності, базується на спільній спрямованості дій уповноважених суб'єктів протидії, виключення дублювання їх повноважень та координації їх діяльності.

Науковість. Перш за все цей принцип передбачає тісний взаємозв'язок науки і практики щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх; вироблення наукової концепції протидії злочинності неповнолітніх, її науково-методичне забезпечення; розробка нових наукових підходів щодо діяльності суб'єктів протидії злочинності неповнолітніх.

Висновки. Підводячи підсумок висловленому вище, слід відзначити низку принципових моментів, що стосуються розглянутих питань. А саме:

1) принципи є структурним елементом механізму протидії злочинності неповнолітніх;

2) разом з іншими елементами механізму протидії злочинності неповнолітніх (рівні, об'єкти, суб'єкти, заходи протидії) вони утворюють конкретну систему, в якій цей механізм формується і функціонує;

3) дослідження механізму протидії злочинності неповнолітніх шляхом пізнання його елементів є запорукою успішного встановлення його сутності та теоретико-прикладного значення для досягнення завдань протидії злочинності неповнолітніх.

Розглянута категорія, а саме теоретичне розуміння принципів протидії злочинності неповнолітніх в кінцевому

результаті дозволяють визначити найбільш дієві та ефективні напрямки протидії даному виду злочинності.

Література:

1. Ступник Я.В. Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2011. 213 с.
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків, ХНУВС. 2011. 308 с.
3. Кузьмичов В.С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення : автореф. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Київ. 1996. 36 с.
4. Словник української мови. Т. 7. Київ: Наукова думка, 1976. 724 с.
5. Філософський словник. Головна редакція Української радянської енциклопедії, Київ, 1986. 525 с.
6. Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури. Донецьк : Донеччина, 2001. 272 с.
7. Білоусова О.О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 230 с.